

Koliko je vredno življenje 164 ljudi? Kaj pa 70.000?

Trenutno najbolj uprizarjano dramsko delo na evropskih odrih *Teror* tudi v Prešernovem gledališču Kranj.

Ženja Leiler

sob, 02.12.2017, 08:00

DELO

Ključne besede:

- Ferdinand von Schirach, Teror, Eduard Miler, Žanina Mirčevska, Marinka Poštrak,
- Prešernovo gledališče Kranj

Teror v uprizoritvi režiserja Eduarda Milerja. Foto: Arhiv PGK

Pred dobrim letom, natančneje 17. oktobra, si je približno sedem milijonov Nemcev na javni televiziji ARD lahko ogledalo dramo *Teror* berlinskega odvetnika, specializiranega za kazensko pravo, ter pisatelja - **Ferdinanda von Schiracha**. Pred njimi je bila visoka moralna, pravzaprav kar etična dilema. Namesto v udobni vlogi gledalca pred televizijo so se morali namreč preleviti v porotnike in odločiti, ali je glavni protagonist drame Lars Koch kriv ali ne.

Doslej si je v gledališčih uprizoritev ogledalo skoraj 395 tisoč gledalcev in dobrih 61 odstotkov jih je presodilo, da Koch ni kriv. Tudi nemški televizijski gledalci so bili enakega mnenja: da Koch ni kriv je menilo kar 86,9 odstotka od nekaj stotisočev, ki so lani glasovali. A vsi rezultati le niso tako zelo enoznačni. V nemških gledališčih so doslej dramo uprizorili na 1213 predstavah, na 108 so bili gledalci mnenja, da je Koch kriv.

Še preden so posneli film, je Teror doživel gledališko uprizoritev. Premiera drame je bila 3. septembra 2015, istočasno v berlinskem Deutsches Theatru in frankfurtskem Schauspielu. V hipu je sprožila silovit medijski odziv pa tudi javno debato, ki traja do danes. Dramo trenutno uprizarjajo v več deset gledališčih, med drugim po Nemčiji, Švici, Veliki Britaniji, Češki, Poljski, Švedski, na Madžarskem in Danskem, pa na Kitajskem in Japonskem, v Avstraliji, Izraelu, Turčiji, Venezueli in ZDA.

Povprečno so izidi glasovanja 60 proti 40 odstotkov v prid oprostivke. A medtem ko v evropskih gledališčih prepričljiva večina Kocha oprošča krivde, so kitajski gledalci na doslej petih uprizoritvah sojenja trikrat večinsko odločili, da je Koch kriv, na Japonskem pa so tako odločili na vseh štirih dosedanjih uprizoritvah.

Darja Reichman kot Državna tožilka Foto Arhiv PDG Kranj

Moč argumentov

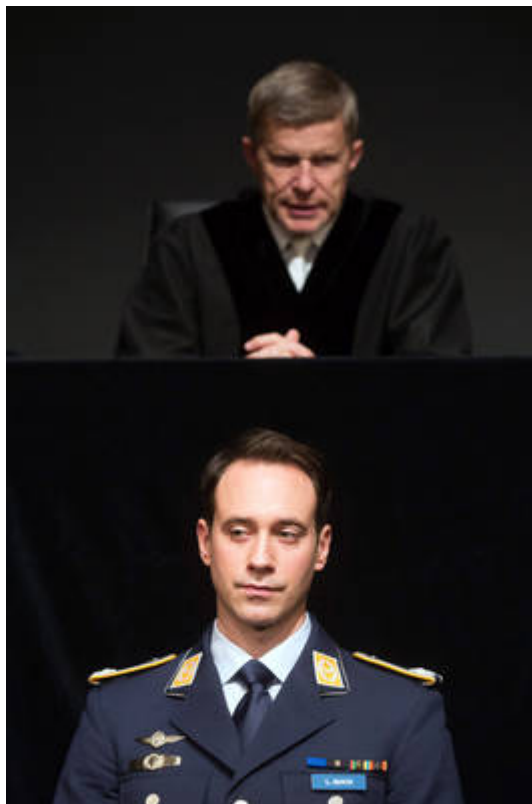
Kdo je torej Lars Koch in česa je kriv? Gre za 31-letnega Nemca, vojaškega pilota. Ob alarmu letalske kontrole, da je bilo Lufthansino letalo s 164 potniki na krovu zasedeno, teroristi pa so ga usmerili proti münchenskemu stadionu Allianz Arena, na katerem je v tistem trenutku spremljalo nogometno tekmo med Nemčijo in Anglijo 70.000 ljudi, dobi ukaz, naj se dvigne v zrak. Koch potem zaman čaka na povelje, kaj naj stori. Ukrepa po svoji vesti in ta mu narekuje, naj to letalo sestrelji. Namesto za življenje 164 potnikov in še nekaj teroristov za povrh se torej odloči, da bo rešil neprimerno več možnih žrtev na stadionu.

Drama *Teror* se odvija na sodišču, kjer Kochu sodijo za umor letalskih potnikov. Bolj kot Koch je pravi protagonist drame jezik oziroma moč besede - gledalci namreč poslušajo argumente tožilstva in obrambe, v odmoru pa glasujejo, kateri argumenti so bili prepričljivejši, s čimer zapečatijo tudi Kochovo usodo - bo oproščen ali obsojen.

Na zahodu ni kriv, na vzhodu je

Doslej si je v gledališčih ogledalo uprizoritev skoraj 395.000 gledalcev in dobrih 61 odstotkov jih je presodilo, da Koch ni kriv. Tudi nemški televizijski gledalci so bili enakega mnenja: da Koch ni kriv, je menilo kar 86,9 odstotka od nekaj stotisočev, ki so lani glasovali. Tako so takrat odločili tudi avstrijski in švicarski gledalci, ki so spremljali film sočasno z Nemci. A vsi rezultati le niso tako enoznačni. V nemških gledališčih so doslej uprizorili dramo na 1213 predstavah, na 108 so gledalci menili, da je Koch kriv. Povprečno so izidi glasovanja 60 proti 40 odstotkov v prid oprostitvi. A medtem ko v evropskih gledališčih prepričljiva večina Kocha oprošča krivde, so kitajski gledalci na doslej petih uprizoritvah sojenja trikrat večinsko odločili, da je Koch kriv, na Japonskem pa so tako odločili na vseh štirih dosedanjih uprizoritvah.

Dilema, ki jo kot odziv na naraščanje terorizma po Evropi postavlja drama, še zdaleč ni enostavna. Po eni strani naj bi bilo človeško življenje nedotakljivo, zaradi česar je nepredstavljivo, da bi kdorkoli lahko dobil pooblastila, da namerno ubije nedolžne ljudi, četudi bi s tem rešil neprimerno več drugih nedolžnih ljudi. Po drugi strani je očitno za večino gledalcev to nesprejemljivo stališče, češ, tu je pač treba izbrati »manjše« zlo, torej manj mrtvih. A kako bi se odločili, če bi na letalu sedeli naši najbližji?

Borut Veselko kot Predsednik in **Miha Rodman** kot Obtoženi Foto: Arhiv **PGK**

Von Schirach je leta 2009 izdal prvenec, knjigo kratkih zgodb *Zločini* (imamo jo tudi v slovenščini), ki je več kot petdeset tednov vztrajala na lestvici uspešnic tednika *Spiegel*. Zatem je izdal še dve zbirki ter dva romana (Taboo se je znašel na vrhu Timove lestvice). Drama *Teror* je bila že ob izidu leta 2014 v Nemčiji tarča kritik, češ da delo ni umetnost, ampak politizirana drama, ki je ni mogoče gledati brez konteksta neposredne resničnosti. Očitali so mu tudi, da z njo po nepotrebem ustvarja izredne razmere.

Kaj bodo o vsem skupaj menili slovenski gledalci? V prevodu **Jaše Drnovška** je *Teror* v sodelovanju z dramaturginjo **Žanino Mirčevsko** postavil na oder **Prešernovega gledališča** Kranj režiser **Eduard Miler**.

Premiera bo jutri, odločitve občinstva pa bo mogoče spremljati na spletni strani terror.theater. Ne le to, na spletni strani terror.pgk.si so v kranjskem gledališču zasnovali algoritem, ki na podlagi vaših odgovorov na nekaj vprašanj pove, kako boste verjetno glasovali, ko boste kot gledalec nastopili v vlogi porote.

Marinka Poštrak Foto Tan Mendillo

Briljanten spopad argumentov

Pred jutrišnjo premiero smo se pogovarjali z **Marinko Poštrak**, dramaturginjo in vodjo umetniškega oddelka **Prešernovega gledališča** Kranj.

Kaj vas je pritegnilo, da ste uvrstili na repertoar von Schirachovo dramo? Moralna oziroma etična dilema, ki presega naše vsakdanje izkustvo?

Odločilnih je bilo kar nekaj dejavnikov. Prvi je bil gotovo ta, ki ga omenjate, saj mislim, da je prav izpostavljanje moralnih in etičnih dilem v uprizoritvah prepoznavna 'rdeča nit' **Prešernovega gledališča**. Z direktorico **Mirjam Drnovšček** sva prepričani, da je poslanstvo gledališča v današnjem zmedenem času vrednot postati mesto poglobljenega razmisleka, dialoga in tribuna kresanja mnenj. Drugo, kar me je pritegnilo, je kakovost besedila, saj gre za briljanten spopad argumentov. Tretje je bilo nezanimljivo dejstvo, da je besedilo v Nemčiji in po svetu poželo izjemno medijsko odmevnost pri kritikih in občinstvu. Poleg omenjenega omogoča besedilo igralcem tudi vrhunske igralske kreacije in režiserju izzivalen študij. Ne nazadnje je moralno-etična dilema v času vsakodnevnih terorističnih napadov žal že del našega vsakdanjega izkustva.

Sodni proces je sam po sebi nekaj zelo dramskega in dramatičnega obenem. Če mora sodišče oziroma pravosodje s svojimi dejanji družbi kot celoti dajati občutek varnosti in pravičnosti, je seveda ena od nalog gledališča, da tej družbi drži zrcalo. Kaj v tem ogledu zrcali Teror?

Von Schirachova drama skozi sodni proces zrcali natanko to, da smo kot posamezniki, družba in seveda kot sistemi državnih institucij popolnoma nepripravljeni na grozovitost terorizma. Prav ta situacija pred nas in državne institucije postavlja vprašanja in zahteva tudi odgovore. Tisto najbolj pereče, kar me je najbolj zintrigiralo, je vprašanje, ali lahko življenje tehtamo z življenjem. Gre namreč za dilemo, ali je moralno in etično v tej nevzdržni in za posameznika skrajno ponižujoči situaciji, da se odločamo za 'manjše zlo', da bi se izognili večjemu in zmagali v boju s terorizmom. Kako torej zaščititi slehernega človeka, da ne postane zgolj objekt v boju proti terorizmu na eni ali orožje teroristov na drugi strani?

Večina evropskih gledaliških in filmskih gledalcev je Kocha oprostila krivde, čeprav evropske ustave ne dovoljujejo postavljanja vrednosti enega človeškega življenja nad drugim. Gledalci večinoma, kot temu rečemo, izberejo 'manjše zlo'. Zanimivo pa je, da na Kitajskem in Japonskem Kocha večina razglasi za krivega. Kako si lahko to razlagamo?

Mogoče bi lahko odločitev Japoncev pripisali njihovi tisočletni tradiciji spoštovanja avtoritete. Ker pilot Koch ni deloval v skladu z ukazom nadrejenih, me njihova odločitev o njegovi krivdi ne preseneča. Kakorkoli že, odločitev o krivdi ali nedolžnosti obtoženega pilota je resnično težka in odvisna od marsičesa. Tu so seveda argumenti Tožilke in Branilca, Obtoženca in obeh prič in glede na njihova pričevanja se spreminja tudi gledalčev fokus na situacijo.

In prav to je velika kvaliteta in za marsikoga tudi 'past' tega besedila. Stvari namreč niso tako enostavne, kot se zdi na začetku. Odločitev je po mojem posledica tega, s katero stranjo in argumenti se v danem trenutku najlažje identificiramo. Pri tem je seveda zelo pomembna igralska interpretacija, se pravi zasedba. Veliko faktorjev je, ki lahko vplivajo na odločitev občinstva. In prav zato se je ekipa ustvarjalcev predstave trudila, da bi bili čim bolj objektivni, saj je besedilo napisano tako, da se tehtnica argumentov neprestano preveša zdaj na eno in nato spet na drugo stran. Odločitev je po mojem odvisna predvsem od osebnega stališča do problema in seveda tudi prepričljivega podajanja ter zmožnosti slišanja argumentov.

Nemška gledališka kritika je bila precej zadržana do drame, morda celo hladna. Po drugi strani je javna debata prinesla tudi odzive, da njene uprizoritve krepijo populizem, referendum in parlamentarno demokracijo pa postavljajo pod vprašaj. Ampak vse to pomeni, da lahko danes gledališče kljub morda drugačnemu vtisu še vedno vpliva na javno debato. Kako ga doživljate sami?

Zadržanost nemške kritike do drame me zelo čudi, saj je besedilo primer vrhunsko napisane klasične drame. Drugo so seveda kritike uprizoritev. Kar pa se tiče populizma ... ta hip ga je v Evropi in Ameriki v vseh oblikah žal preveč, tudi v gledališču, ta drama pa to gotovo ni. Glede tega, kako je z gledališčem in njegovim vplivom na družbo, si sicer ne delam utvar, a kljub vsemu vztrajam, da je pomemben. Glede na to, da pri nas kultura dialoga, obisk gledališč in nasploh odnos do umetnosti in umetnikov vzbujajo skrb, so predstave, ki silijo ljudi k razmisleku, dialogu in odločitvam, že kar nujne, saj smo na dobri poti, da postanemo narod zaplankancev. In če kje, se natanko na tem terenu bohoti razmah populizma, ki je prav tako nevaren kot terorizem. Obema je namreč cilj uničenje svobode in duha!

Si upate napovedati izid glasovanja slovenskih gledalcev?

Ne, ne upam ... Me pa seveda zelo zanima!